

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Факультет (ННІ) гуманітарно-педагогічний

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

соціальної роботи та реабілітації

доктор пед.наук, професор

Ірина СОПІВНИК

«_____» _____ 2025 р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему «Формування професійної компетентності майбутніх фахівців
із соціальної роботи щодо соціального супроводу сімей»**

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

Освітня програма «Соціальна робота»

Гарант освітньої програми

доктор педагогічних наук, професор _____ Інна ОСАДЧЕНКО

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

кандидат педагогічних наук, доцент _____ Наталія БОНДАРЕНКО

Виконала _____ Олександр ІВАНЧЕНКО

КИЇВ – 2025

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Факультет (ННІ) гуманітарно-педагогічний

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

соціальної роботи та реабілітації Доктор

педагогічних наук, професор

_____ Сопівник І.В.

«___» _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я

ДО ВИКОНАННЯ БАКАЛАВРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ

РОБОТИ СТУДЕНТУ

Іванченко Олександр Руслановичу

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

Освітня програма Соціально-психологічна реабілітація

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи (дипломного проекту бакалавра) *«Формування професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи щодо соціального супроводу сімей»* затверджена наказом ректора НУБіП України від «08» квітня 2025 р. № 581«С»

Термін подання завершеної роботи (проекту) на кафедру «20» травня 2025 р.

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи наукові розробки вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали періодичних видань, словники, навчальна та довідкова література з теми дослідження.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Проаналізувати сутність поняття «професійна компетентність» у контексті соціальної роботи, визначити її роль та значення у підготовці майбутніх фахівців із соціальної роботи.

2. Охарактеризувати структуру професійної компетентності соціального працівника та визначити психолого-педагогічні умови, що сприяють її формуванню у студентів спеціальності «Соціальна робота».
3. Розкрити особливості соціального супроводу сімей як одного з ключових напрямів діяльності соціального працівника; проаналізувати форми, методи та необхідні компетенції для ефективного здійснення цієї роботи.
4. Здійснити емпіричне дослідження рівня сформованості професійної компетентності у студентів – майбутніх фахівців із соціальної роботи та розробити й обґрунтувати рекомендації щодо вдосконалення їхньої професійної підготовки до здійснення соціального супроводу сімей.

Дата видачі завдання «13» вересня 2025 р.

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи _____ Бондаренко Н.О.

Завдання прийняв до виконання _____ Іванченко О.Р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська кваліфікаційна робота на тему «*Формування професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи щодо соціального супроводу сімей*» містить 66 сторінок друкованого тексту, 7 таблиць, 1 рисунок та 1 додаток. Перелік використаних джерел нараховує 47 найменувань.

Мета дослідження — теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості формування професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи щодо соціального супроводу сімей.

Об'єкт дослідження — професійна підготовка майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Предмет дослідження — формування професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи щодо соціального супроводу сімей.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сутність поняття «професійна компетентність» у контексті соціальної роботи, визначити її роль та значення у підготовці майбутніх фахівців із соціальної роботи.
2. Охарактеризувати структуру професійної компетентності соціального працівника та визначити психолого-педагогічні умови, що сприяють її формуванню у студентів спеціальності «Соціальна робота».
3. Розкрити особливості соціального супроводу сімей як одного з ключових напрямів діяльності соціального працівника; проаналізувати форми, методи та необхідні компетенції для ефективного здійснення цієї роботи.
4. Здійснити емпіричне дослідження рівня сформованості професійної компетентності у студентів – майбутніх фахівців із соціальної роботи та розробити й обґрунтувати рекомендації щодо вдосконалення їхньої професійної підготовки до здійснення соціального супроводу сімей.

Перший розділ присвячений аналізу сутності поняття «професійна компетентність» у контексті підготовки соціальних працівників. У цьому розділі розглядаються наукові підходи до визначення структури, компонентів та критеріїв сформованості професійної компетентності. Аналізується зміст компетентнісного підходу в освіті, типологія компетентностей, необхідних для ефективного здійснення соціальної роботи, а також особливості їх формування у процесі професійної підготовки студентів. Увага також приділяється педагогічним умовам, принципам, методам і формам навчання, що сприяють розвитку професійної компетентності.

Другий розділ розкриває сутність, мету, завдання та принципи соціального супроводу як одного з ключових напрямів соціальної роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах. Вивчається нормативно-правова база, що регулює здійснення соціального супроводу в Україні. Окреслюються категорії сімей, які потребують супроводу, а також роль і функції соціального працівника у цьому процесі. У розділі подається класифікація моделей та технологій соціального супроводу, розглядаються приклади ефективної практики, а також підкреслюється необхідність високого рівня професійної компетентності фахівця для досягнення позитивних змін у функціонуванні сім'ї.

Третій розділ має емпіричний характер і присвячений організації, проведенню та аналізу результатів дослідження рівня сформованості професійної компетентності у студентів спеціальності «Соціальна робота». У цьому розділі описується методологія дослідження, вибірка, методи збору даних (тести, анкети, спостереження тощо), критерії та показники компетентності. Подається інтерпретація отриманих результатів, визначаються проблемні зони, а також пропонуються шляхи удосконалення професійної підготовки студентів, зокрема через впровадження практикоорієнтованих форм навчання, інтеграцію теоретичних знань із практикою соціального супроводу сімей.

Ключові слова: професійна компетентність, соціальна робота, соціальний супровід, сім'ї, підготовка, соціальні послуги,

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	10
1.1. Сутність поняття «професійна компетентність» у контексті соціальної роботи	10
1.2. Структура та компоненти професійної компетентності соціального працівника	16
1.3. Психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців.....	22
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД СІМЕЙ ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА.....	36
2.1. Сім'я як об'єкт соціальної роботи.....	36
2.2. Форми та методи соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.....	40
2.3. Компетенції соціального працівника, необхідні для здійснення соціального супроводу сімей.....	45
Висновки до розділу 2.....	49
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ	50
3.1. Організація та методика емпіричного дослідження	50
3.2. Аналіз результатів дослідження рівня сформованості професійної компетентності	57
3.3. Рекомендації щодо вдосконалення підготовки майбутніх фахівців до соціального супроводу сімей.....	58
ВИСНОВКИ.....	60
Висновки до розділу 3.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціальна робота з сім'ями, що опинилися в складних життєвих обставинах, вимагає від фахівців високого рівня професійної компетентності. У сучасних умовах професійна підготовка майбутніх соціальних працівників повинна забезпечувати не лише засвоєння теоретичних знань, а й розвиток практичних навичок соціального супроводу сімей. Формування цієї компетентності є запорукою ефективного здійснення соціальної роботи.

Теоретичні та практичні аспекти формування професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи щодо соціального супроводу сімей досліджувалося багатьма українськими та зарубіжними науковцями. Серед українських дослідників варто виокремити І.Д. Звереву, яка є однією з провідних науковців у сфері соціальної роботи, зокрема щодо професіоналізації підготовки фахівців, а також розкриває сутність компетентнісного підходу. Г.В. Товканець акцентує увагу на специфіці формування професійної компетентності в закладах вищої освіти, а О.В. Іванова аналізує моделі соціального супроводу сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах, і функції фахівців у цьому процесі. О.М. Хоменко розглядає важливість розвитку емоційного інтелекту, етичної відповідальності та інших складових професійної компетентності майбутніх соціальних працівників. Г.М. Лактіонова вивчає інтеграцію теорії і практики в освітньому процесі підготовки соціальних працівників на основі компетентнісного підходу.

Мета дослідження — теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості формування професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи щодо соціального супроводу сімей.

Об'єкт дослідження — професійна підготовка майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Предмет дослідження — формування професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи щодо соціального супроводу сімей.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні основи управління соціальними послугами та виявити ключові проблеми в цій сфері.
2. Дослідити сучасні підходи та інструменти моніторингу та оцінки ефективності соціальних послуг.
3. Провести емпіричне дослідження ефективності використання технологій моніторингу та оцінки у соціальних послугах.
4. Розробити рекомендації для підвищення ефективності використання технологій моніторингу та оцінки в соціальній роботі.

У ході дослідження використано такі методи: теоретичний аналіз літератури, анкетування, бесіда, педагогічне спостереження, порівняльний аналіз, узагальнення емпіричних даних.

Теоретична цінність дослідження полягає в поглибленні наукових уявлень про: сутність та структуру професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи; специфіку формування професійної компетентності у процесі професійної підготовки; взаємозв'язок між рівнем сформованості професійної компетентності та ефективністю здійснення соціального супроводу сімей; психолого-педагогічні умови, що забезпечують якісну підготовку студентів до соціальної роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення змісту, форм і методів навчання у закладах вищої освіти, а також як теоретичне підґрунтя для подальших наукових розвідок у галузі професійної підготовки соціальних працівників.

Практична значущість дослідження полягає у розробці та впровадженні рекомендацій щодо вдосконалення підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних

життєвих обставинах; практичних заходів, спрямованих на формування ключових професійних компетентностей у студентів;

Отримані результати можуть бути застосовані в освітньому процесі закладів вищої освіти, у системі підвищення кваліфікації, а також у практичній діяльності центрів соціальних служб.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

1.1. Сутність поняття «професійна компетентність» у контексті соціальної роботи

Поняття «професійна компетентність» у науковій літературі трактується як інтегративна характеристика особистості фахівця, яка відображає рівень його підготовки до ефективного виконання професійної діяльності та здатність до саморозвитку [6, с. 14]. У контексті соціальної роботи поняття охоплює не лише фахові знання, а й етичні орієнтири, емоційну зрілість і соціальну відповідальність.

На думку Зверєвої І., професійна компетентність соціального працівника формується на основі міждисциплінарних знань — соціологічних, психологічних, юридичних і педагогічних — і реалізується через уміння вирішувати соціальні проблеми конкретної особи чи групи [5, с. 22].

Поляков В. акцентує увагу на тому, що важливими складовими компетентності є здатність до рефлексії, прийняття рішень у складних етичних ситуаціях, здатність до міжособистісної взаємодії та організації соціальної підтримки [9, с. 33].

У сучасних умовах соціальні працівники стикаються з багатовимірними проблемами, які потребують не лише глибоких знань, а й здатності діяти в складних, динамічних ситуаціях. У цьому контексті поняття «професійна компетентність» набуває ключового значення, адже саме вона визначає рівень готовності майбутнього фахівця до ефективної соціальної роботи, зокрема до здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Професійна компетентність розглядається як інтегрована характеристика особистості, що поєднує знання, уміння, досвід, особистісні якості, моральноетичні установки та здатність застосовувати їх у реальній професійній діяльності. Зазначена компетентність формується поступово, у процесі навчання у закладі вищої освіти, професійної практики та особистісного становлення майбутнього соціального працівника.

На відміну від звичайної поінформованості або наявності окремих навичок, професійна компетентність передбачає здатність самостійно й відповідально приймати рішення, встановлювати контакт із клієнтом, виявляти гнучкість у підходах до розв'язання соціальних проблем, а також ефективно взаємодіяти з представниками інших служб і установ. У центрі цієї здатності стоїть не лише знання соціальних технологій, а й розуміння соціального контексту життя людини, емпатійність, відповідальність і мотивація до допомоги.

Особливої актуальності професійна компетентність набуває у сфері соціального супроводу сімей, де від фахівця вимагається чутливість до потреб клієнтів, глибоке розуміння сімейної динаміки, здатність працювати з конфліктами, кризовими станами, виявляти та активізувати внутрішні ресурси сім'ї. Професійна компетентність у цьому випадку не обмежується академічною підготовкою, а охоплює здатність практично реалізовувати соціальні функції, такі як підтримку, супровід, захист, адвокацію тощо.

Таким чином, у контексті соціальної роботи професійна компетентність є показником якості підготовки майбутнього фахівця, критерієм його здатності ефективно діяти в реальних умовах, бути посередником між потребами людини й складовими системи соціального захисту. Вона вимагає постійного оновлення знань, особистісного розвитку та включення у процес безперервного професійного вдосконалення.

У науковій літературі поняття професійної компетентності розглядається як складне, багатоаспектне явище, що вбирає в себе знання, уміння, досвід, особистісні якості та ціннісні орієнтації, які забезпечують ефективність фахової діяльності. У контексті соціальної роботи це поняття набуває особливого значення, оскільки передбачає не лише оперування теоретичними знаннями, а й здатність до морально виваженого, емоційно чутливого, етично відповідального прийняття рішень у взаємодії з людьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

У наукових підходах акцент робиться на тому, що професійна компетентність не є застиглим набором характеристик — це динамічна система, яка розвивається впродовж професійного становлення фахівця. Вона формується в результаті поєднання освітніх впливів, практичного досвіду, саморефлексії та особистісного зростання. Вчені підкреслюють, що професійна компетентність є не лише результатом опанування навчальних програм, а й показником здатності особистості до активної дії, критичного мислення, прийняття рішень у ситуаціях невизначеності.

Науковці відзначають важливість інтеграції когнітивного, діяльнісного й особистісного компонентів компетентності, які в реальній професійній практиці не існують окремо, а проявляються у взаємозв'язку. Також підкреслюється роль ціннісного підґрунтя, без якого соціальна робота втрачає свою гуманістичну суть. У працях сучасних учених звертається увага на необхідність формування в майбутніх фахівців не лише знань про соціальні процеси та механізми допомоги, а й внутрішньої готовності до служіння людям, здатності до емпатії, терпимості, моральної відповідальності.

Професійна компетентність у соціальній сфері також часто описується як здатність фахівця діяти ефективно у міждисциплінарному середовищі, працювати в команді, адаптуватися до змін, використовувати сучасні технології та методики соціальної роботи. Вона виявляється у здатності розуміти

індивідуальні потреби клієнтів, будувати довірливі стосунки, координувати ресурси й приймати рішення, що відповідають інтересам як окремої особи, так і громади.

Таким чином, з наукової точки зору, професійна компетентність майбутнього фахівця із соціальної роботи — це інтегрована характеристика, яка відображає його професійну зрілість, соціальну відповідальність, готовність до складної взаємодії в соціальному середовищі й постійну здатність до розвитку й удосконалення.

В таблиці 1 подано наукові підходи до розуміння професійної компетентності з акцентом на їхню значущість у контексті соціального супроводу сімей.

Таблиця 1.

Підхід	Сутність	Значущість для соціального супроводу сімей
<i>Особистісноорієнтований</i>	Компетентність як прояв особистісних якостей, моральних установок, емпатії.	Забезпечує емоційночутливу взаємодію з сім'ями, побудову довіри, підтримку в кризі.
<i>Діяльнісний</i>	Компетентність як здатність виконувати професійні дії ефективно.	Орієнтує фахівця на практичне застосування методів супроводу, активну допомогу сім'ї.
<i>Когнітивний</i>	Компетентність як знання (теорія, нормативна база, технології).	Дає змогу орієнтуватися в законодавстві, соціальних програмах, теоріях сімейної допомоги.

<i>Системний</i>	Компетентність як цілісна система компонентів, що взаємодіють.	Дає комплексне бачення проблем сім'ї, поєднує знання, дії, цінності у цілісну практику.
<i>Компетентнісний</i>	Орієнтація освіти на результат: що вміє фахівець і як це застосовує.	Забезпечує реальну готовність працювати з різними типами сімей, у різних контекстах.
Підхід	Сутність	Значущість для соціального супроводу сімей
<i>Аксіологічний</i>	Компетентність як носій і професійних загальнолюдських цінностей.	Підсилює етичність, толерантність, гуманізм у супроводі вразливих сімей.

Ці підходи варто інтегрувати в освітній процес підготовки майбутніх соціальних працівників, щоб забезпечити їхню ефективну професійну діяльність у сфері соціального супроводу сімей.

Внесок у дослідження професійної компетентності вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема в контексті соціальної роботи представлено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Науковець	Внесок у дослідження професійної компетентності
<i>Іван Зязюн</i>	Розробив філософсько-психологічні засади професійної майстерності та компетентності педагога.

<i>Олександр Савченко</i>	Акцентував на особистісно орієнтованій моделі формування компетентностей.
<i>Людмила Карамушка</i>	Досліджувала психологічні аспекти професійної компетентності соціального працівника.
<i>Наталія Білик</i>	Займалася аналізом структури та змісту професійної компетентності фахівців соціальної сфери.
<i>Тетяна Терлецька</i>	Вивчала ціннісно-сміслові основи та аксіологічний підхід до формування компетентності.
Науковець	Внесок у дослідження професійної компетентності
<i>Олена Овчарук</i>	Розробляла компетентнісний підхід у вищій освіті, зокрема у підготовці соціальних працівників.
<i>Микола Євтух</i>	Акцентував на міждисциплінарних засадах формування професійної компетентності.
<i>Олександр Кузьмінський</i>	Розробляв освітні моделі підготовки фахівців соціальної роботи.
<i>Джон Равен (J. Raven)</i>	Один із перших розкрив поняття «компетентність» як сукупність знань, умінь і мотивації.
<i>Річард Бойд (R. Boyatzis)</i>	Запропонував модель компетентностей для ефективного лідерства та професійної діяльності.
<i>Девід МакКлелланд (D. McClelland)</i>	Запропонував концепцію компетентнісного підходу як альтернативу до оцінки за рівнем знань.
<i>Лев Виготський</i>	Розробив теоретичну базу розвитку вищих психічних функцій, що лягла в основу діяльнісного підходу.
<i>Альберт Бандура</i>	Підкреслював роль самоефективності та навчання через моделювання в розвитку професійних навичок.
<i>П'єр Бурдьє</i>	Аналізував соціальний контекст формування капіталу компетентностей.

Вищезазначені науковці дали концептуальні основи для формування сучасних підходів до професійної підготовки, які активно застосовуються в освітній сфері, у тому числі в підготовці майбутніх фахівців соціальної роботи, зокрема для роботи із сім'ями в складних життєвих обставинах.

Таким чином, професійна компетентність соціального працівника — це системне утворення, яке охоплює знання, цінності, професійно важливі якості особистості та здатність діяти відповідально в соціальній сфері.

1.2. Структура та компоненти професійної компетентності соціального працівника

Науковці виділяють кілька структурних компонентів професійної компетентності соціального працівника. Зокрема, Безпалько О. поділяє її на чотири групи: когнітивну, діяльнісну, мотиваційно-ціннісну та особистісну (рефлексивний) [1, с. 17]. Такий підхід дозволяє врахувати не лише знання і навички, але й внутрішню установку на професійну діяльність. Коротко опишемо кожний компонент групи.

Когнітивна компетентність у структурі професійної компетентності, за Безпалько О., охоплює систему знань, уявлень і пізнавальних умінь, які є базою для ефективної професійної діяльності фахівця, зокрема у сфері соціальної роботи.

Ця компетентність передбачає наявність глибоких і системних теоретичних знань з основ соціальної роботи, соціології, психології, педагогіки, етики, філософії, правознавства та інших суміжних дисциплін, які дозволяють розуміти закономірності соціальних процесів, потреби та проблеми різних

категорій клієнтів, специфіку взаємодії державних і недержавних структур у сфері надання соціальних послуг.

До когнітивної компетентності входить також розуміння сутності професійної діяльності, її цілей, завдань, принципів, стандартів та методів. Це означає, що фахівець має знати, як правильно будувати процес соціального супроводу, якими є моделі соціального втручання, як організуються соціальні послуги відповідно до законодавчих вимог та потреб конкретної ситуації.

Важливою складовою когнітивної компетентності є знання нормативно-правової бази, яка регламентує професійну діяльність: Конституція України, закони України («Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про охорону дитинства» тощо), підзаконні акти, міжнародні нормативні документи у сфері прав людини.

Окрім того, до цієї компетентності належить інформаційна грамотність – здатність ефективно шукати, аналізувати, оцінювати та використовувати інформацію з різних джерел, включаючи наукову, статистичну, правову інформацію, а також сучасні інформаційні технології.

Когнітивна компетентність є основою для формування інших компонентів професійної компетентності, оскільки забезпечує інтелектуальне підґрунтя для прийняття професійних рішень, критичного аналізу ситуацій, планування і прогнозування результатів соціальної роботи. Вона формує здатність бачити проблему системно, з урахуванням соціального контексту, культурних особливостей і потреб конкретної людини чи групи [2, с. 41].

Діяльнісна компетентність, за Безпалько О., є ключовим компонентом професійної компетентності фахівця і відображає його здатність ефективно реалізовувати набуті знання, уміння та навички в реальній практичній діяльності. Вона формує основу для професійної самореалізації та результативності в наданні соціальних послуг.

Цей компонент охоплює систему практичних умінь і навичок, необхідних для здійснення повноцінної професійної діяльності. Насамперед ідеться про вміння планувати, організовувати, реалізовувати й аналізувати професійну діяльність на всіх її етапах — від первинної діагностики проблем клієнта до підбиття підсумків і оцінювання ефективності наданої допомоги.

Важливим аспектом є здатність до професійної взаємодії з клієнтами, колегами, представниками державних органів, громадських організацій та інших суб'єктів соціальної роботи. Це включає комунікативну компетентність: уміння слухати, встановлювати довіру, вести діалог, розв'язувати конфлікти, налагоджувати партнерські відносини.

До діяльнісної компетентності також належить уміння використовувати методи та технології соціальної роботи: індивідуальне та сімейне консультування, соціальний супровід, кризове втручання, медіація, фасилітація груп, психоедукація, ведення кейсів (case management) тощо. Фахівець повинен володіти як традиційними, так і сучасними формами роботи — онлайнконсультування, міждисциплінарна взаємодія, мобільні сервіси.

Значну роль відіграє здатність вести професійну документацію, дотримуючись чинних стандартів і вимог: оформлення індивідуального плану допомоги, складання звітів, ведення журналів, аналізу кейсів. Це забезпечує прозорість, підзвітність і правову захищеність у професійній діяльності.

Окремо варто виокремити готовність до дослідницької діяльності — уміння здійснювати соціальний моніторинг, збирати емпіричні дані, аналізувати ситуації, робити висновки, на основі яких будуються плани допомоги чи розробляються соціальні проєкти.

Також діялісна компетентність включає інноваційність та адаптивність — здатність впроваджувати новітні технології, адаптувати діяльність до змін у соціальному середовищі, реагувати на виклики часу, у тому числі кризові ситуації, війни, пандемії тощо.

Узагальнюючи, діяльнісна компетентність забезпечує фахівцю змогу не лише «знати як», а й «уміти робити» — ефективно, етично, професійно виконувати свої функції в умовах постійної зміни соціального середовища та запитів клієнтів [3, с. 54].

Мотиваційно-ціннісна компетентність, за Безпалько О., є важливою складовою професійної компетентності, яка визначає внутрішню налаштованість фахівця на виконання професійних обов'язків, його ставлення до обраної діяльності, клієнтів, колег і самого себе як носія професійної ролі. Вона формує глибинний мотиваційний фундамент, на якому базуються усі інші компоненти професійної підготовки та діяльності.

Цей вид компетентності передбачає, насамперед, наявність стійкої професійної мотивації — тобто усвідомленого інтересу до професії соціального працівника, готовності долати труднощі, відповідально ставитися до своїх обов'язків і постійно вдосконалюватися. Людина, яка обрала цю професію за покликанням, має високий рівень внутрішньої зацікавленості в допомозі іншим, отримує моральне задоволення від позитивних змін у житті клієнтів.

Не менш важливою є ціннісна орієнтація фахівця, яка проявляється у визнанні та дотриманні гуманістичних принципів соціальної роботи: повага до людської гідності, права на автономію, особистісну цінність кожного клієнта незалежно від його соціального статусу, віку, стану здоров'я, національності, релігії тощо. Цінності професії орієнтують спеціаліста на етичну взаємодію, співпереживання, емпатію, толерантність, недискримінацію та справедливість.

Мотиваційно-ціннісна компетентність також охоплює професійну ідентичність — усвідомлення себе як суб'єкта соціальної роботи, почуття належності до професійної спільноти, розуміння значущості своєї діяльності для суспільства. Фахівець із розвиненою професійною ідентичністю здатний приймати соціальну відповідальність, дотримуватися професійної етики, діяти в інтересах клієнта та суспільного блага.

У цю компетентність входить і потреба в особистісному та професійному зростанні: прагнення до самореалізації, вдосконалення знань і навичок, підвищення кваліфікації, участі в семінарах, тренінгах, супервізіях, професійних спільнотах. Такий фахівець не зупиняється на досягнутому, а постійно шукає нові способи бути корисним, ефективним, сучасним.

Отже, мотиваційно-ціннісна компетентність визначає внутрішню якість фахівця — його натхнення, сенс професійної діяльності, етичну позицію та вірність обраній справі. Вона є тим морально-психологічним підґрунтям, яке дозволяє не лише виконувати професійні обов'язки, а й жити професією, зберігаючи в ній гуманістичну місію [7, с. 26].

Особистісна (рефлексивна) компетентність, за Безпалько О., є завершальним і водночас інтегративним компонентом професійної компетентності фахівця. Вона відображає рівень сформованості особистісних якостей, що забезпечують усвідомлену, відповідальну та етично виважену професійну діяльність, а також здатність до саморозвитку, саморегуляції та рефлексії.

Цей компонент передбачає насамперед здатність до самопізнання та рефлексії — вміння аналізувати власну поведінку, емоційні стани, професійні дії, оцінювати їх результативність і відповідність професійним стандартам. Рефлексивність дає змогу фахівцю усвідомлювати свої сильні й слабкі сторони, виявляти професійні помилки, вчитися на досвіді та будувати особисту стратегію вдосконалення.

Важливою складовою є розвинена емоційна саморегуляція, яка включає здатність керувати власними емоціями, справлятися зі стресом, залишатися врівноваженим у складних і конфліктних ситуаціях. Соціальна робота часто пов'язана з емоційним навантаженням, тому фахівець повинен мати високий рівень емоційного інтелекту — вміти розуміти й адекватно реагувати на емоційні стани інших людей, не зливаючись із їхніми проблемами.

Особистісна компетентність також включає відповідальність, зрілість, моральну стійкість — здатність діяти етично, дотримуючись принципів конфіденційності, неупередженості, чесності. Такий фахівець не ухиляється від складних рішень, бере на себе відповідальність за свої дії, визнає і виправляє помилки, діє на основі внутрішніх переконань, а не зовнішнього контролю.

Ще один важливий аспект — це креативність, гнучкість мислення, адаптивність до змін. Сучасний соціальний працівник має бути здатним швидко орієнтуватися в нестандартних ситуаціях, генерувати нові рішення, адаптувати свою діяльність до нових викликів (зміни законодавства, соціальні кризи, війна, нові потреби клієнтів).

Особистісна (рефлексивна) компетентність також включає потребу в самовдосконаленні, бажання розвиватися не лише як професіонал, а і як цілісна особистість, яка гармонійно поєднує професійні ролі з життєвими цінностями. Такий спеціаліст має здатність зберігати баланс між особистим і професійним, уникати професійного вигорання, підтримуючи внутрішній ресурс для допомоги іншим.

У підсумку, особистісна (рефлексивна) компетентність — це фундамент внутрішньої стійкості та професійної надійності спеціаліста. Вона забезпечує усвідомлену, відповідальну, морально зрілу і гнучку поведінку в професійній діяльності та є основою для безперервного особистісного і професійного зростання [6, с. 45].

В таблиці 3 подано змістовну характеристику компонентів та приклади реалізації в соціальному супроводі сімей відповідно по кожному, спираючись на сучасні наукові підходи в галузі соціальної роботи, педагогіки та психології.

Таблиця 3.

Компонент	Змістова характеристика	Приклади реалізації в соціальному супроводі сімей
<i>Когнітивний</i>	Система знань з фахових дисциплін (соціальна політика, право, психологія, педагогіка, етика тощо).	Знання нормативноправової бази щодо захисту прав сімей, алгоритмів кризового втручання.
<i>Операційнодіяльнісний</i>	Уміння та навички практичного застосування знань, володіння методами, технологіями та інструментами роботи.	Проведення оцінки потреб сім'ї, складання плану соціального супроводу, консультування.
<i>Особистісний</i>	Індивідуально-психологічні риси, професійно важливі якості, мотивація до діяльності.	Емпатія, стресостійкість, комунікативність, здатність до саморефлексії й саморозвитку.
<i>Аксіологічний (ціннісний)</i>	Система професійних і загальнолюдських цінностей, етичні орієнтири.	Повага до гідності клієнта, недопущення дискримінації, дотримання етичного кодексу фахівця.
<i>Рефлексивний</i>	Здатність до самоаналізу, критичного мислення, оцінки результатів своєї діяльності.	Усвідомлення ефективності обраних методів допомоги, коригування дій відповідно до ситуації.
<i>Комунікативний</i>	Уміння налагоджувати контакт, вести переговори, будувати довірливі стосунки з клієнтами та партнерами.	Створення атмосфери безпеки та підтримки у спілкуванні з членами сім'ї.
Компонент	Змістова характеристика	Приклади реалізації в соціальному супроводі сімей

<i>Правова компетентність</i>	Знання законодавства, здатність захищати права клієнтів, діяти у правовому полі.	Юридичний супровід сім'ї, інформування щодо їхніх прав і доступних соціальних послуг.
-------------------------------	--	---

Зазначена структура дозволяє комплексно оцінити готовність майбутнього фахівця до здійснення соціального супроводу сімей, з урахуванням як фахових знань і навичок, так і особистісної зрілості, етичної відповідальності та здатності до міжособистісної взаємодії.

Цілісність і взаємозв'язок цих компонентів є запорукою ефективної професійної діяльності соціального працівника.

1.3. Психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців

Формування професійної компетентності в системі підготовки соціальних працівників потребує створення відповідних психолого-педагогічних умов. За результатами досліджень Т. С. Семигіної, це перш за все — практична орієнтація навчання, активні методи, індивідуалізація освітнього процесу [8, с. 59].

Серед ефективних психолого-педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців можна виділити наступні:

Інтеграція теорії та практики — це одна з ключових психологопедагогічних умов ефективного формування професійної компетентності майбутніх фахівців, яка забезпечує зв'язок між академічними знаннями та реальними умовами майбутньої професійної діяльності.

Цей підхід передбачає не просто паралельне існування теоретичних курсів і практичних занять, а їх органічне поєднання, взаємозбагачення і взаємодоповнення. Завдяки цьому знання набувають для студентів особистісної

значущості, стають «живими», тобто такими, що спираються на практичний досвід, актуалізуються у вирішенні конкретних життєвих і професійних ситуацій [10, с. 19].

Основні аспекти інтеграції теорії та практики:

Змістовна інтеграція. Теоретичний матеріал добирається таким чином, щоб бути максимально прикладним, орієнтованим на практичне застосування. Наприклад, вивчення теми «Соціальна підтримка сімей у складних життєвих обставинах» має супроводжуватися розглядом реальних кейсів, прикладів роботи фахівців, аналізом нормативно-правової бази, яка регламентує таку діяльність.

Методична інтеграція. Активно використовуються методи, які одночасно сприяють засвоєнню теоретичних положень і розвитку практичних навичок: аналіз ситуацій, рольові ігри, моделювання, тренінги, стажування, проєктна діяльність. Студенти не лише слухають лекції, а й залучаються до практичних дій, що сприяє закріпленню матеріалу.

Організаційна інтеграція. Теоретичне навчання логічно узгоджується з проходженням різних видів практики (навчальної, виробничої, проєктної). Зміст практики розробляється відповідно до теоретичних курсів і, навпаки, теоретичні курси адаптуються до практичного досвіду, який отримують студенти.

Партнерство з практиками. До освітнього процесу залучаються діючі соціальні працівники, психологи, представники НУО, які діляться реальними кейсами, проводять майстер-класи, тренінги, беруть участь у супервізії практики студентів. Це дає змогу студентам побачити професію «зсередини» і сформуванати реалістичне уявлення про неї.

Рефлексивний компонент. Студенти аналізують власну участь у практичних заходах, зіставляючи теоретичні знання з результатами діяльності. Це розвиває здатність критично оцінювати як власну підготовку, так і

професійну реальність, виявляти розбіжності між ідеальною та реальною моделлю фахової діяльності.

Ефекти інтеграції теорії та практики:

- підвищення мотивації до навчання через усвідомлення його практичної цінності;
- формування професійної ідентичності;
- розвиток професійного мислення, здатності до прийняття рішень; — адаптація до майбутньої діяльності;
- зниження рівня тривожності перед виходом у «професійне поле»;
- підвищення якості підготовки фахівців, здатних до самостійної й відповідальної практичної роботи.

Таким чином, інтеграція теорії та практики є критично важливою умовою для формування компетентного, впевненого у своїх діях фахівця, який може не лише знати, «як треба», а й реально втілювати знання у повсякденну професійну діяльність.

Використання активних методів навчання є важливою психологопедагогічною умовою формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери. Активні методи спрямовані на залучення студентів до активного, особистісно значущого опрацювання знань, розвиток професійного мислення, практичних умінь, комунікативних і рефлексивних навичок.

На відміну від пасивного засвоєння готової інформації (лекцій, читання підручників), активне навчання передбачає власну діяльність студента, в якій він сам шукає, аналізує, приймає рішення, вирішує проблеми, співпрацює з іншими.

Основні цілі активних методів:

- розвиток критичного та аналітичного мислення;
- формування здатності до самостійного ухвалення рішень;

- навчання командній взаємодії, діалогу, співпраці;
- формування готовності до реальних професійних ситуацій;
- розвиток емпатії, етичного мислення, уміння вести переговори, працювати з конфліктами;
- мотивація до навчання через занурення у професійну реальність.

Види активних методів і їхні можливості наступні:

Кейс-метод (аналіз конкретних ситуацій) — розгляд реальних або змодельованих професійних випадків. Допомагає навчитися застосовувати знання на практиці, приймати рішення, враховувати правові, етичні та людські фактори.

Рольові та ділові ігри — моделювання професійних ситуацій з розподілом ролей (соціальний працівник, клієнт, колега, представник органу влади тощо). Це розвиває навички комунікації, емоційної чутливості, стратегії допомоги, сприяє глибокому зануренню в професійні реалії.

Проектне навчання — студенти об'єднуються в команди для створення соціального проекту (інформаційна кампанія, соціальна ініціатива, ресурсна мапа тощо). Процес вимагає самостійного планування, дослідження потреб, взаємодії з партнерами, презентації результатів.

Тренінги — цілеспрямована робота над розвитком конкретних професійних компетенцій: ефективне спілкування, управління емоціями, вирішення конфліктів, асертивність, тайм-менеджмент. Такі заняття базуються на практичних вправах, груповій роботі, зворотному зв'язку.

Мозковий штурм — колективне генерування ідей щодо вирішення складної проблеми. Сприяє розвитку креативності, вміння швидко знаходити нестандартні підходи.

Метод «навчання через дію» (action learning) — студенти працюють над реальним завданням (наприклад, розробка плану допомоги сім'ї, яка потрапила у складні життєві обставини) з подальшим аналізом дій та їх результативності.

Дебати, дискусії — формують уміння аргументовано висловлювати власну позицію, слухати і чути іншу точку зору, будувати діалог, розвивати етичне і соціальне мислення.

Психолого-педагогічні ефекти активного навчання:

- зростання самостійності та відповідальності студентів;
- активізація внутрішньої мотивації до пізнання;
- формування усвідомленої професійної позиції;
- розвиток метапізнавальних умінь: планування, самоаналізу, самокорекції;
- підвищення готовності до динамічної, непередбачуваної професійної реальності.

Таким чином, активні методи навчання забезпечують багатовимірний розвиток особистості студента — когнітивний, емоційний, поведінковий — і створюють умови для формування цілісної професійної компетентності, необхідної для роботи в соціальній сфері [1, с. 20].

Мотиваційне середовище — це сукупність педагогічних, психологічних, організаційних і соціальних умов, які стимулюють у студентів внутрішню потребу в навчанні, професійному зростанні та самореалізації. Це середовище має створювати атмосферу, в якій майбутні фахівці не лише отримують знання, а й розуміють їхню цінність і значущість для майбутньої професійної діяльності та особистого розвитку.

Основна мета мотиваційного середовища полягає:

- підвищити зацікавленість студента у власній професійній підготовці;
- формувати внутрішню мотивацію до навчання та діяльності у соціальній сфері;

—зміцнити позитивне ставлення до обраної професії, розвиток почуття професійної ідентичності.

Основні компоненти мотиваційного середовища:

Змістовна значущість навчального матеріалу. Студенти краще навчаються, коли бачать, як знання та навички, які вони засвоюють, пов'язані з реальними потребами майбутньої професійної діяльності. Для цього важливо, щоб викладачі пояснювали практичну цінність кожної теми, пов'язували її з життєвими прикладами та соціальними викликами.

Позитивний педагогічний стиль викладання. Викладач має бути не лише носієм знань, а й наставником, фасилітатором, який підтримує, надихає, виявляє повагу до думки студента, створює безпечну атмосферу для вільного висловлення ідей, сумнівів, почуттів.

Використання технологій, що стимулюють особисту включеність. Це може бути проєктне навчання, тренінги, залучення до волонтерської діяльності, участь у наукових та соціальних ініціативах. Такі форми активізують не лише інтелектуальний, а й емоційний, ціннісний, моральний потенціал студентів.

Можливість відчувати успіх і значущість своєї діяльності. Надання студентам ролі активних учасників освітнього процесу, довіра до їх ініціатив, публічне визнання результатів, зворотний зв'язок — усе це зміцнює самоефективність, внутрішню впевненість і прагнення до подальшого розвитку.

Розмаїття форм діяльності. Одноманітність часто знижує інтерес, тому важливо чергувати види занять (лекції, практикуми, тренінги, майстер-класи, екскурсії, дискусії, онлайн-курси), а також види завдань — від індивідуальних до командних, від теоретичних до практичних.

Ціннісна атмосфера групи. Підтримка в навчальній групі, доброзичливість, відсутність страху зробити помилку чи бути осміяним сприяють емоційному залученню в навчання. Це також стимулює розвиток

емпатії, відкритості, взаємодії — важливих для фахівця соціальної сфери якостей.

Контакт із реальним професійним середовищем. Зустрічі з практиками, майстер-класи, стажування, участь у реальних соціальних проєктах — усе це дозволяє студентам відчутти значущість своєї майбутньої ролі в суспільстві, зміцнює мотивацію «стати справжнім професіоналом».

Психолого-педагогічний ефект мотиваційного середовища:

- посилення внутрішньої мотивації до саморозвитку;
- формування ціннісного ставлення до професії; —
- підвищення самоорганізації та відповідальності;
- зростання емоційного залучення в освітній процес;
- розвиток орієнтації на досягнення та прагнення до якості у власній діяльності.

Отже, мотиваційне середовище є невід’ємним чинником формування професійної компетентності. Воно створює умови, за яких навчання сприймається не як обов’язок, а як усвідомлений вибір і шлях до особистісної та професійної реалізації [5, с. 27].

Індивідуальна та групова рефлексія є важливими психологопедагогічними умовами для розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців у соціальній сфері, зокрема в процесі навчання та практичної діяльності. Рефлексія дає можливість студентам і фахівцям осмислити власний досвід, проаналізувати свої дії, почуття та результати діяльності, а також визначити шляхи для подальшого розвитку.

Індивідуальна рефлексія:

Індивідуальна рефлексія передбачає особистісне осмислення досвіду, аналіз своїх емоцій, дій і результатів, що дозволяє зрозуміти, як можна покращити свої професійні навички та особистісні якості.

Основні етапи індивідуальної рефлексії:

Самоусвідомлення — студент або фахівець починає звертати увагу на власні переживання, емоції, думки, що виникають під час виконання певної діяльності або в результаті її оцінки. Це включає в себе запитання: «Що я відчував?», «Що мені було складно?», «Що мені вдалося?»

Аналіз ситуації — глибоке осмислення того, що відбулося. Це допомагає зрозуміти причини своїх дій і реакцій, оцінити їх доцільність і ефективність. Сюди входить запитання: «Чому я так вчинив?» або «Що могло б бути зроблено інакше?».

Критичне оцінювання — здатність критично поставитися до власних вчинків, усвідомлюючи як позитивні, так і негативні моменти. Це дозволяє працювати над помилками, враховувати їх у подальшій діяльності.

Планування подальших дій — на основі самопізнання та аналізу результатів визначаються шляхи покращення професійної діяльності. Важливо сформулювати конкретні кроки для вдосконалення: «Що я хочу змінити у своїй роботі?», «Що буду робити по-іншому в майбутньому?».

Психологічний ефект індивідуальної рефлексії:

- розвиток самосвідомості і самоусвідомлення;
- критичне мислення і здатність до самокорекції;
- внутрішня мотивація до постійного розвитку;
- зміцнення професійної впевненості і зростання ефективності діяльності.

Групова рефлексія:

Групова рефлексія передбачає колективне осмислення досвіду, коли учасники обговорюють свої дії, аналізують ситуації в контексті групової діяльності, що дозволяє не лише усвідомити свої власні досягнення та помилки, а й зрозуміти досвід інших учасників.

Основні етапи групової рефлексії:

Обговорення досвіду — група аналізує спільний досвід або ситуацію, обговорюючи, як кожен із учасників діяв, що вдалося, а що — ні. Тут важливо відкрите обговорення, взаємний обмін думками та почуттями.

Визначення сильних та слабких сторін — група спільно оцінює, що працювало добре, а що могло бути виконано краще, де необхідно покращити взаємодію, організацію роботи або прийняття рішень.

Підтримка та взаємне навчання — через обговорення учасники можуть отримати нові ідеї, способи вирішення проблем або підходи до ситуацій, які з'явилися в процесі діяльності.

Колективне планування — група на основі обговореного досвіду приймає рішення, як можна покращити роботу в майбутньому, обирає стратегії для подальших дій.

Психологічний ефект групової рефлексії:

- посилення групової згуртованості та співпраці;
- розвиток командного мислення та здатності до спільного прийняття рішень;
- підвищення взаєморозуміння між учасниками групи; — колективне навчання та обмін досвідом.

Зв'язок між індивідуальною та груповою рефлексією:

Індивідуальна рефлексія допомагає усвідомити особистий досвід та покращити особисту практику, тоді як групова рефлексія дозволяє отримати нові погляди на власні дії та взаємодію з іншими, а також розвиває навички колективного аналізу та взаємної підтримки.

Індивідуальна рефлексія може бути точкою відправлення для більш глибокого обговорення в групі, коли кожен учасник оцінює свою роль у спільному процесі.

Групова рефлексія допомагає виявити колективні помилки та розвивати групову компетентність, в той час як індивідуальна дозволяє кожному учаснику зосередитися на своїх особистих досягненнях і недоліках.

Загальні переваги рефлексії:

- розвиток критичного і аналітичного мислення;
- зміцнення професійної відповідальності;
- покращення самоконтролю і самоорганізації;
- формування професійної ідентичності і емоційної зрілості.

Таким чином, індивідуальна та групова рефлексія є потужними інструментами для розвитку професійної компетентності, допомагаючи не тільки удосконалити навички, а й формувати цілісне та усвідомлене ставлення до своєї діяльності [6, с. 48].

Психолого-педагогічний супровід — це система підтримки і розвитку, спрямована на формування професійної компетентності, адаптацію до професійної діяльності, а також забезпечення психологічного та емоційного благополуччя осіб, які перебувають у навчальному або професійному процесі. У контексті формування професійної компетентності майбутніх фахівців у соціальній сфері, психолого-педагогічний супровід стає важливим інструментом підтримки, розвитку та корекції процесу навчання і адаптації до професійних умов.

Основні завдання психолого-педагогічного супроводу:

- Підтримка емоційного і психологічного благополуччя студента чи фахівця, що допомагає знизити стресові реакції, тривожність, впоратися з емоційними труднощами, пов'язаними з навчанням і професійною діяльністю.
- Формування професійної самоідентичності, розвитку ціннісних орієнтацій та мотивації до професійної діяльності.

- Підвищення ефективності навчання та розвитку, за допомогою індивідуального підходу, корекції навчальних стратегій, підтримки в осмисленні навчальних досягнень.
- Сприяння саморозвитку і саморегуляції, допомога в розумінні своїх сильних і слабких сторін, розвитку рефлексивних і професійних якостей.
- Соціалізація і адаптація до нових умов навчання чи роботи, розвиток комунікативних і командних навичок.

Основні компоненти психолого-педагогічного супроводу:

Психологічна підтримка. Це допомога у подоланні емоційних труднощів, стресу, тривожності, які можуть виникати під час навчання або в період адаптації до професійної діяльності. Вона включає індивідуальні консультації, психотерапевтичні сеанси, тренінги з розвитку емоційної стійкості, корекцію стресових ситуацій.

Педагогічний супровід. Це допомога у процесі навчання, включаючи створення умов для максимально ефективного засвоєння знань та навичок. Тут важливі індивідуальні консультації, поради щодо організації навчальної діяльності, використання нових технологій та методів навчання, допомога у виконанні навчальних завдань.

Індивідуальний підхід. Психолого-педагогічний супровід передбачає врахування індивідуальних потреб і можливостей кожного студента чи фахівця. Це включає створення індивідуальних планів розвитку, корекцію навчальних стратегій, а також спеціальні методики для роботи з особливими запитами та труднощами.

Групова робота і взаємодія. Психолого-педагогічний супровід також включає елементи групового консультування, тренінгів, майстер-класів. Це

допомагає зміцнити командний дух, сприяє розвитку колективних навичок і забезпечує ефективну взаємодію в навчальному або професійному середовищі.

Підтримка у період професійної адаптації. Це процес допомоги студентам у період адаптації до нових вимог навчального процесу чи до змін у професійній діяльності, а також у період пошуку першої роботи або інтеграції в нове робоче середовище. Психологічна підтримка допомагає розв'язувати проблеми, що виникають у цей період, і покращує адаптацію до нових обставин.

Методи психолого-педагогічного супроводу:

- Індивідуальні консультації з психологом або педагогом для обговорення труднощів у навчанні або емоційних проблем.
- Групові тренінги та заняття, на яких студенти працюють над розвитком комунікаційних навичок, емоційної стійкості, управління стресом.
- Майстер-класи та семінари для розвитку професійних навичок, стратегій навчання, саморозвитку.

Психологічні тести та вправи для оцінки емоційного стану студентів, визначення проблем у навчанні чи розвитку.

Корекційно-розвивальні програми, які включають роботу з групами та індивідуумами для подолання навчальних або психологічних труднощів.

Психологічний ефект психолого-педагогічного супроводу:

- Зниження рівня стресу та тривожності студентів або фахівців.
- Підвищення самооцінки та впевненості в професійних силах.
- Розвиток професійної стійкості, здатності адаптуватися до змін.
- Підвищення ефективності навчання, розвиток самостійності та рефлексивних здібностей.

- Формування професійної ідентичності, покращення емоційної та соціальної адаптації до професії.

Психолого-педагогічний супровід є важливим аспектом формування професійної компетентності, що включає в себе не лише підтримку в процесі навчання, а й допомогу у розвитку особистісних і соціальних навичок, які є необхідними для ефективної професійної діяльності. Це допомагає забезпечити гармонійний розвиток, а також адаптацію до змін у професійному середовищі, знижуючи психологічні бар'єри та підвищуючи рівень професійної підготовки майбутніх фахівців [4, с. 38].

Отже, системний підхід до організації навчального процесу з урахуванням зазначених умов забезпечує ефективне формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників.

Висновки до Розділу 1

У результаті теоретичного аналізу проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи можна зробити такі висновки:

Професійна компетентність у сфері соціальної роботи є інтегративним утворенням, що поєднує знання, уміння, цінності, установки, досвід і здатність застосовувати їх у професійній діяльності. Вона визначає рівень готовності соціального працівника до ефективного виконання своїх функцій, зокрема до соціального супроводу сімей.

Структура професійної компетентності соціального працівника охоплює такі основні компоненти:

- когнітивний — знання законодавства, теорій і методів соціальної роботи;
- операційно-діяльнісний — уміння застосовувати ці знання в практиці;

— особистісно-мотиваційний — наявність професійно значущих якостей, етичних принципів і мотивації до діяльності;

— комунікативний — розвинуті навички міжособистісного спілкування;

— рефлексивний — здатність до самопізнання, критичної оцінки власної діяльності.

Ефективне формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи потребує врахування низки психолого-педагогічних умов, серед яких особливо важливими є:

- поєднання теоретичного навчання з професійною практикою;
- використання активних і інтерактивних методів навчання (тренінги, кейси, рольові ігри);
- створення мотиваційного й емоційно підтримувального освітнього середовища;
- здійснення цілеспрямованого психолого-педагогічного супроводу професійного становлення студентів.

Таким чином, теоретичне обґрунтування сутності та структури професійної компетентності дозволяє виокремити основні орієнтири для організації освітнього процесу у фаховій підготовці майбутніх соціальних працівників, здатних ефективно здійснювати соціальний супровід сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах.

РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД СІМЕЙ ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

2.1. Сім'я як об'єкт соціальної роботи

Сім'я є первинною соціальною інституцією, що забезпечує фізичне, емоційне, культурне та соціальне відтворення особистості. В умовах

соціально-економічної нестабільності та трансформаційних змін у суспільстві сім'я часто потрапляє в складні життєві обставини, які вона не в змозі подолати самотійно [3, с. 41].

Згідно із Законом України «Про соціальні послуги», сім'ї, які потребують соціального супроводу, — це сім'ї, що перебувають у складних життєвих обставинах, спричинених безробіттям, інвалідністю, насильством, алкоголізмом, соціальним сирітством тощо [8].

Соціальна робота з такими сім'ями має на меті не тільки подолання їхніх проблем, а й створення умов для їх повноцінного функціонування у суспільстві. Як зазначає Капська А., «робота з сім'єю повинна спиратися на принципи індивідуального підходу, комплексності, відкритості та підтримки клієнта у прийнятті відповідальності за власне життя» [4, с. 56].

Соціальний працівник виступає посередником між сім'єю та інституціями, допомагає активізувати внутрішні ресурси родини, формує мотивацію до самозміни. Саме тому сім'я розглядається не лише як об'єкт допомоги, а як суб'єкт соціальної взаємодії.

Сім'я є основним соціальним інститутом, що здійснює функції виховання, соціалізації та підтримки індивідів. Вона є об'єктом соціальної роботи через свою роль у розвитку особистості, а також через вплив на психоемоційний стан її членів. Науковці зазначають, що сім'я як об'єкт соціальної роботи вимагає спеціального підходу з огляду на її унікальні особливості як соціальної одиниці, що перебуває під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників.

Згідно з дослідженнями О. Кузьмінського, сім'я, як об'єкт соціальної роботи, розглядається не лише як відокремлений соціальний інститут, а й як система, що включає взаємозв'язок усіх її членів, їхні інтереси та проблеми. Ця система здатна бути або джерелом підтримки, або місцем виникнення соціальних та психологічних проблем. Соціальна робота з сім'єю спрямована на

забезпечення гармонії в цих взаємодіях, а також на подолання кризових ситуацій, що можуть виникати в родинному середовищі [41].

Окремо слід звернути увагу на роль сім'ї як інституційного об'єкта, оскільки саме сім'я є базовою одиницею соціалізації, що впливає на формування цінностей, поведінки, соціальних орієнтацій. Тому соціальні працівники, працюючи з сім'ями, враховують не тільки індивідуальні особливості кожного її члена, а й потребу в системному підході, який зосереджується на взаємодії та підтримці родини в цілому.

Проблеми, що виникають в рамках сім'ї, можуть бути різноманітними: від економічних труднощів до психологічних проблем, таких як насилля в родині, залежності, або психологічне насильство. За словами Н. Білик, соціальна робота з сім'єю включає в себе роботу з усіма членами родини, іноді навіть з розширеними родичами, щоб забезпечити гармонійну взаємодію, що забезпечить розвиток кожного індивіда у позитивному соціальному контексті [13, с. 71].

Таким чином, сім'я виступає не лише як соціальний інститут, але й як складний соціальний об'єкт, де взаємодіють різні соціальні і психологічні чинники, і тому соціальна робота з нею потребує комплексного, інтегрованого підходу, який би охоплював не лише індивідуальні проблеми членів сім'ї, а й взаємозв'язки, що існують у родині. Це обґрунтовує важливість соціального супроводу та підтримки з боку соціальних працівників, які мають враховувати як індивідуальні потреби, так і системні фактори, що визначають стан родинної одиниці.

Сім'я є основним соціальним інститутом, який виконує фундаментальні функції у розвитку особистості, інтеграції індивіда в суспільство, а також у формуванні толерантного суспільства. Вона є місцем першої соціалізації, де дитина отримує перші соціальні уроки, засвоює базові моральні та етичні норми, що визначають її поведінку в суспільстві. Згідно з дослідженням Н. Білик, сім'я

як основна одиниця соціалізації має значний вплив на формування соціальної ідентичності дитини, забезпечуючи їй соціальні, психологічні та емоційні умови для адаптації до змінюваних соціальних умов [5].

Сім'я також є важливим елементом у процесі інтеграції індивіда в ширше соціальне середовище. Вона створює умови для набуття дитиною перших соціальних навичок і стратегій взаємодії з іншими людьми, вчить приймати соціальні ролі та відповідальність за свої вчинки. О. Кузьмінський підкреслює, що стабільне родинне середовище є основою для успішної інтеграції індивіда в суспільство, оскільки воно формує у дитини відчуття безпеки і підтримки, що сприяє її кращій адаптації в інших соціальних інститутах, таких як школа чи колектив [41].

Ще однією важливою функцією сім'ї є її роль у формуванні толерантного суспільства. Якщо батьки в родині прищеплюють дитині цінності взаємоповаги, терпимості до відмінностей, розуміння інших культурних, релігійних та етнічних поглядів, це має прямий вплив на розвиток толерантності в суспільстві. Виховання в атмосфері толерантності дозволяє дитині з раннього віку навчитися взаємодіяти з різними людьми, що є необхідним для гармонійного функціонування сучасного багатокультурного суспільства. Як зазначає О. Овчарук, саме сім'я створює основу для формування міжособистісної толерантності, яка згодом виявляється в поведінці індивіда у взаємодії з іншими людьми [23].

Не менш важливим є і вплив сім'ї на становлення особистості, зокрема через емоційну підтримку. Сім'я є першим місцем, де дитина отримує психологічну підтримку, а також набуває базових емоційних компетенцій, таких як здатність до емпатії, розуміння своїх почуттів і почуттів інших. Це, в свою чергу, формує внутрішню гармонію і самоповагу, що є основою для здорових стосунків у подальшому житті. Як підкреслює Н. Білик, стабільне родинне

середовище дозволяє дитині сформувати здорову особистісну ідентичність, що є необхідним для її соціалізації та інтеграції в суспільство (Білик, 2022).

Таким чином, сім'я є важливим соціальним інститутом, який впливає на формування особистості, її соціалізацію та інтеграцію в суспільство. Вона забезпечує необхідну основу для розвитку індивідуальності та адаптації до соціуму, що є ключовим фактором для створення толерантного та гармонійного суспільства.

Сушик Н. у своїй статті обґрунтував сутність, ознаки та основні функції сім'ї в соціалізації особистості. В дослідженні було визначено, що сім'я є ефективним мікрофактором соціалізації, сприяючи розвитку таких якостей, як толерантність, емпатійність та доброзичливість у міжособистісних взаєминах.

Лісовець О. дослідив роль сімейного середовища у вихованні самостійності у дітей дошкільного віку. Зазначив, що сім'я є найважливішим фактором, який впливає на виховання особистості дитини, зокрема її самостійності.

Онупченко О. дослідила роль стабільності інституту сім'ї в підготовці дітей та підлітків до сімейного життя, профілактиці сімейних конфліктів та формуванні статево-рольових ролей.

Палюх М., Маликовський Р. аналізували роль сім'ї в сучасному суспільстві, зокрема в контексті соціальної допомоги та опіки. Підкреслюється важливість соціальної роботи з сім'ями для підтримки їх стабільності та розвитку.

Єдгаров А. та Коляда Т. розглядаються сучасні підходи до соціальної роботи з молодими сім'ями, зокрема в умовах соціальних змін та викликів. Окреслено потребу в аналізі та уточненні термінів, пов'язаних з дослідницькою сферою сім'ї.

Ці дослідження можуть бути корисними для глибшого розуміння ролі сім'ї у формуванні особистості та суспільства, а також для аналізу практик соціальної роботи з родинами.

Отже, аналіз наукових досліджень та теоретичних підходів до вивчення ролі сім'ї у формуванні особистості та суспільства дозволяє зробити кілька важливих висновків.

Сім'я як основний інститут соціалізації: Сім'я є важливим чинником у розвитку особистості, оскільки вона виступає першою та найважливішою платформою для соціалізації індивіда. Вона формує базові цінності, моральні норми та соціальні ролі, які є основою для подальшої адаптації людини у суспільстві.

Сім'я сприяє інтеграції особистості в соціум, забезпечуючи стабільну підтримку, що дозволяє дитині чи молодій людині успішно взаємодіяти з іншими соціальними інститутами, такими як школа, колектив чи місце роботи.

Виховання в атмосфері підтримки та толерантності в сім'ї має прямий вплив на розвиток терпимості до різних культур, поглядів і відмінностей. Це важливо для створення більш відкритого та гармонійного суспільства.

Стабільні родинні стосунки, зокрема у кризових періодах, є важливими для розвитку психоемоційного здоров'я дітей та підлітків, що сприяє їхній подальшій здатності адаптуватися до соціальних змін і викликів.

Таким чином, сім'я є не тільки важливою одиницею соціальної організації, але й невід'ємною частиною процесів соціалізації та інтеграції, що визначають стабільність і розвиток особистості, а також впливають на формування соціальних і моральних цінностей суспільства в цілому.

2.2. Форми та методи соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах

Соціальний супровід сімей — це система заходів, спрямованих на підтримку, адаптацію та розвиток соціального функціонування родини. Основна мета супроводу — допомога сім'ї в подоланні труднощів шляхом активної взаємодії з фахівцем, збереження її цілісності, недопущення вилучення дітей та посилення виховного потенціалу родини [6, с. 13].

Серед основних форм соціального супроводу вирізняють:

Індивідуальна робота з сім'єю. Передбачає систематичні зустрічі з клієнтами, оцінку потреб, планування інтервенцій, моніторинг результатів.

Групові форми роботи. Наприклад, участь у батьківських клубах, групах самопомоги, профілактичних тренінгах.

Координаційна діяльність. Соціальний працівник координує взаємодію між різними установами (освіта, охорона здоров'я, поліція, судова система) [5, с. 97].

До методів соціального супроводу належать:

Соціальне консультування. Спрямоване на підтримку сімей у прийнятті рішень, зниження тривожності, прояснення варіантів дій [1, с. 71].

Медіація. Застосовується для вирішення конфліктів між членами родини.

Кейс-менеджмент. Забезпечує індивідуальний підхід, фокусуючись на оцінці, плануванні, реалізації, моніторингу та оцінюванні соціального супроводу [9, с. 64].

Психологічна підтримка. Включає техніки стабілізації емоційного стану, кризове втручання.

Ефективність соціального супроводу значною мірою залежить від рівня професійної підготовки спеціаліста, його здатності встановлювати довірливі стосунки з клієнтом і вміння працювати з мотивацією родини.

Соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, є важливою складовою соціальної роботи, що має на меті полегшити їх адаптацію до змінюваних умов життя, підтримати в моменти кризи та сприяти їх соціальній реабілітації. Форми та методи цього супроводу безпосередньо залежать від характеру складних обставин, з якими стикається родина, а також від потреб і ресурсів самої сім'ї.

Однією з основних форм соціального супроводу є індивідуальне консультування. Це метод, за допомогою якого соціальний працівник встановлює тісний контакт з членами родини, зокрема з тими, хто переживає психологічні труднощі, або хто є вразливим у зв'язку з соціальними чи економічними труднощами. Таке консультування може включати психологічну підтримку, надання інформації про соціальні послуги, які можуть бути корисними для родини, а також допомогу в розв'язанні конкретних життєвих проблем [28].

Іншим важливим методом є групова робота з родинами, що дозволяє створити простір для обміну досвідом і взаємної підтримки серед батьків або інших членів родини, які перебувають у подібних ситуаціях. Це дозволяє не лише підвищити рівень соціальної інтеграції, але й допомагає зменшити ізоляцію та стрес, який часто супроводжує складні життєві обставини [11]. Крім того, у таких групах можуть розглядатися методи подолання стресових ситуацій, стратегій виховання дітей в умовах обмежених ресурсів, формування позитивного сприйняття себе та інших.

Кризове втручання є ще однією формою супроводу, яка передбачає швидке реагування на конкретні проблеми, що виникають у родині, наприклад, у разі насильства, безпритульності, або інших екстрених ситуацій. Кризове втручання передбачає надання першочергової допомоги, зокрема надання тимчасового притулку, продовольчої допомоги, а також юридичну консультацію

чи медичну допомогу. Така форма роботи орієнтована на найбільш термінові та нагальні потреби родини [15].

Важливим методом є також координація з іншими соціальними службами та установами, зокрема медичними, освітніми, правовими, та іншими. Це дозволяє здійснити комплексний підхід до проблем родини, оскільки складні життєві обставини часто потребують втручання не лише соціального працівника, а й інших фахівців. Наприклад, у випадку здоров'я дитини чи батьків, психічних розладів або фінансових труднощів, соціальний працівник може організувати консультації з лікарями, психологами, адвокатами чи іншими фахівцями, що забезпечить ефективне вирішення проблеми [7, с. 71].

Не менш важливим є навчання навичок соціальної адаптації, що допомагає сім'ям краще адаптуватися до нових життєвих обставин. Цей метод включає в себе не тільки надання інформації про права та можливості, що надаються державою чи громадами, але й розвиток конкретних практичних навичок, таких як управління домашнім бюджетом, організація побуту, виховання дітей у складних умовах, а також створення умов для взаємодії та комунікації в родині [32].

Профілактична робота з родинами також є вагомою складовою супроводу. Це включає в себе організацію програм, спрямованих на попередження соціальних проблем, таких як насильство в родині, зловживання алкоголем чи наркотиками, соціальна ізоляція, або інші проблеми, що можуть ускладнити життя сім'ї. Програми профілактики можуть включати навчання батьків, розвиток позитивних комунікаційних навичок, а також надання підтримки в плані емоційного здоров'я родини [31].

Ще одним значним методом є підтримка взаємодії з місцевою громадою. Це може включати як організацію підтримки на рівні місцевих органів влади, так і залучення родин до громадських ініціатив, які сприяють зміцненню соціальних

зв'язків. Таким чином, сім'ї можуть отримати додаткову підтримку не лише від соціальних служб, але й від самих громад [17].

Узагальнюючи, можна сказати, що соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, має широкий спектр форм та методів. Від індивідуальної та групової роботи, через кризове втручання, до координації з іншими соціальними службами та профілактичної роботи — ці методи допомагають сім'ям подолати складні обставини та адаптуватися до нових умов життя. Проте важливо пам'ятати, що кожна родина є унікальною, і тому вибір методів супроводу повинен бути індивідуальним, залежно від її потреб та обставин.

В таблиці 4 згруповано форми та методи соціального супроводу сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах.

Таблиця 4.

Форма супроводу	Метод супроводу	Опис	Наукове джерело
<i>Індивідуальне консультування</i>	Психологічна підтримка	Оцінка та надання допомоги щодо емоційних, психологічних	Кузьмінський, 2021

Форма супроводу	Метод супроводу	Опис	Наукове джерело
		і соціальних проблем членів родини.	

<i>Групова робота з родинами</i>	Тренінги та підтримка групи	Організація груп підтримки для родин, що дозволяє обмінюватися досвідом, навчатися та підтримувати одне одного.	Сушик, 2021
<i>Кризове втручання</i>	Термінова допомога	Оперативне надання допомоги в екстрених ситуаціях (насильство, безпритульність, фінансові труднощі).	Токар, 2024
<i>Координація з іншими установами</i>	Співпраця з медичними, правовими та іншими службами	Взаємодія з іншими інституціями для комплексного вирішення проблем родини (медичні консультації, юридична допомога).	Білик, 2022
<i>Навчання навичок соціальної адаптації</i>	Тренінги управління побутом фінансами	Навчання родин бюджетом, управління дітей, вихованню родини, комунікації стресових подоланню ситуацій.	Овчарук, 2020
<i>Профілактична робота</i>	Програми профілактики насильства та	Розробка та впровадження програм, спрямованих на попередження насильства,	Палюх, 2017
Форма супроводу	Метод супроводу	Опис	Наукове джерело

	соціальної ізоляції	алкоголізму, наркоманії та ін. проблем.	
<i>Підтримка взаємодії громадою</i>	до Залучення з громадських ініціатив	Співпраця з місцевими організаціями для забезпечення соціальної підтримки, надання ресурсів та допомоги родинам.	Єдгаров, 2024

Представлена таблиця надає чітке уявлення про різноманітні методи та форми соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, і показує, як кожен із методів сприяє вирішенню конкретних проблем родини.

2.3. Компетенції соціального працівника, необхідні для здійснення соціального супроводу сімей

Реалізація соціального супроводу вимагає від фахівця з соціальної роботи цілісної системи знань, умінь і особистісних якостей. У наукових джерелах компетентності соціального працівника щодо роботи з сім'ями поділяють на загальнопрофесійні та спеціальні [7, с. 33].

До ключових компетенцій належать:

Діагностична компетентність — здатність визначати проблеми сім'ї, оцінювати її ресурсний потенціал.

Комунікативна компетентність — уміння налагоджувати контакт, підтримувати ефективне спілкування, уникати конфліктів.

Емоційна стійкість — здатність до саморегуляції, витримки у стресових ситуаціях.

Етична компетентність — дотримання стандартів професійної етики, повага до гідності кожного члена сім'ї.

Інтервенційна компетентність — здатність до планування й реалізації допомоги у формі індивідуального супроводу.

Правова компетентність — знання законодавства щодо захисту прав дитини, сім'ї, інституційної підтримки тощо [2, с. 79].

Особливого значення набуває рефлексивна компетентність, яка дозволяє соціальному працівнику аналізувати власну діяльність, робити висновки щодо ефективності прийнятих рішень та вдосконалювати професійну майстерність [10, с. 21].

Соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, вимагає від соціального працівника високої професійної підготовленості, що включає набір компетенцій у різних сферах діяльності. Для ефективного виконання своїх обов'язків соціальний працівник повинен мати як базові, так і спеціалізовані компетенції, що сприяють розвитку та підтримці соціального супроводу сімей, допомагають запобігати соціальній ізоляції та кризам у родин.

1. Професійно-етичні компетенції

Соціальний працівник повинен мати високий рівень професіоналізму та етики, включаючи здатність до об'єктивної оцінки ситуацій та надання допомоги без упереджень. Він повинен володіти знаннями про права клієнтів, чітко розуміти етичні норми та принципи соціальної роботи, такі як повага до конфіденційності, безпека особистої інформації та повага до гідності кожної людини.

У практиці соціального супроводу сімей це означає дотримання етичних стандартів, чутливість до проблем родин, розуміння їхніх індивідуальних потреб і прийняття виважених рішень (Кузьмінський, 2021).

2. Комунікаційні компетенції

Здатність ефективно комунікувати є основою успішної роботи соціального працівника. Це включає як вербальну, так і невербальну комунікацію, активне слухання, здатність правильно трактувати емоційні стани клієнтів і давати адекватні відповіді на їхні запити. Важливо також уміти створювати атмосферу довіри та підтримки, яка дозволяє сім'ям відкрито спілкуватися про їхні труднощі та потреби.

Соціальний працівник має бути здатний до чіткої і зрозумілої комунікації як з членами родини, так і з іншими фахівцями (психологами, медиками, юристами), що є важливим для координації комплексного підходу до вирішення проблем родини (Сушик, 2021).

3. Психологічні компетенції

Успішний соціальний супровід родин вимагає від працівника знань у галузі психології. Він має вміти оцінювати емоційний стан членів родини, виявляти їхні психологічні потреби та надавати відповідну допомогу. Окрім того, соціальний працівник повинен бути здатний до психологічної підтримки у кризових ситуаціях, уміти працювати з батьками, які переживають стрес чи депресію, а також з дітьми, які переживають емоційне насильство або соціальну ізоляцію.

Ці компетенції допомагають соціальному працівнику розуміти і надавати допомогу в складних психологічних ситуаціях, забезпечуючи стабільність і підтримку сім'ям у кризові періоди (Білик, 2022).

4. Культурно-гендерні компетенції

Для ефективного соціального супроводу сімей соціальний працівник повинен мати здатність до врахування культурних і гендерних особливостей клієнтів. Це означає, що фахівець поважає різноманітність культур, релігійних переконань, статевих та гендерних відмінностей, а також враховує ці фактори при наданні допомоги.

Важливою складовою є здатність до роботи з родинами різних культурних та соціальних груп, де можуть бути різні підходи до вирішення сімейних проблем і виховання дітей, а також надання допомоги в контексті соціальної інтеграції (Токар, 2024).

5. Організаційні та управлінські компетенції

Соціальний працівник повинен мати здібності до організації та управління процесами соціального супроводу. Це включає планування та реалізацію заходів, координацію роботи з іншими установами, а також ефективне управління ресурсами, які є в наявності.

Ці компетенції дозволяють фахівцеві не тільки працювати з конкретними родинами, але й організувати і координувати роботу між різними соціальними службами, органами влади та іншими залученими сторонами. Важливим аспектом є здатність до управління кризовими ситуаціями та планування довгострокових змін для покращення життєвих умов родини (Палюх, 2017).

6. Методичні компетенції

Методичні компетенції включають знання та вміння застосовувати різні методи соціальної роботи з сім'ями, зокрема методи соціальної діагностики, планування інтервенцій, використання проєктивних методик, а також ефективні стратегії роботи з проблемними сім'ями.

Соціальний працівник повинен знати й застосовувати відповідні методи для оцінки потреб сім'ї, розробки індивідуальних планів соціального супроводу та моніторингу ефективності виконаних заходів (Єдгаров, 2024).

7. Юридичні компетенції

Юридична грамотність є важливою складовою для соціального працівника, оскільки він часто має справу з питаннями прав родини та дітей, соціальних послуг, юридичних консультацій і захисту прав. Це включає знання законодавства щодо прав дітей, соціальних пільг, правового статусу сімей та інших аспектів, що стосуються надання соціальної допомоги.

Підвищення правової грамотності допомагає соціальному працівнику забезпечити захист інтересів родини, зокрема, у разі порушення їхніх прав або у складних юридичних ситуаціях (Сушик, 2021).

Таким чином, успішне здійснення соціального супроводу сімей передбачає комплексну професійну підготовку, яка включає теоретичні знання, практичні вміння та сформовані особистісні якості, що забезпечують гуманістичну спрямованість професійної взаємодії.

Висновки до Розділу 2

У ході аналізу соціального супроводу сімей як напряму діяльності соціального працівника було з'ясовано наступне:

Сім'я як об'єкт соціальної роботи є ключовою інституцією соціалізації особистості, що водночас є вразливою до впливу соціально-економічних, психологічних та культурних чинників. Особливого супроводу потребують сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах — через насильство, безробіття, хворобу, залежності, конфлікти тощо.

Соціальний супровід сімей — це довготривалий, системний процес надання комплексної соціальної допомоги, який включає оцінку потреб, складання індивідуального плану, організацію міжвідомчої взаємодії, моніторинг та корекцію допомоги. Основними формами є: кейс-менеджмент, кризове втручання, соціальне консультування, медіація, наставництво.

Ефективне здійснення соціального супроводу потребує від фахівця сформованих компетенцій, серед яких особливо значущими є:

- знання специфіки сімейної динаміки, вікових і психоемоційних особливостей;
- вміння будувати довірливі відносини з клієнтами;
- навички кризового втручання, консультування, ведення випадку (case management);

— етична відповідальність, толерантність, емоційна стійкість; — здатність до міжвідомчої взаємодії, роботи в команді.

У підготовці майбутніх соціальних працівників до роботи із сім'ями важливо акцентувати увагу на практичній складовій — розвитку вмінь аналізувати ситуації, оцінювати потреби, будувати індивідуальні плани допомоги, а також розвивати навички емоційного інтелекту та рефлексії.

Таким чином, соціальний супровід є складним і водночас стратегічно важливим напрямом діяльності соціального працівника. Його ефективність значною мірою залежить від рівня професійної компетентності фахівця, яка має формуватися у процесі цілеспрямованої професійної підготовки.

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ

ПРАЦІВНИКІВ

3.1. Організація та методика емпіричного дослідження

Метою емпіричного дослідження було визначення рівня сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, зокрема їхньої готовності до здійснення соціального супроводу сімей. Для досягнення цієї мети було проведено комплексне дослідження, що включало кілька етапів збору та аналізу даних, а також застосування різноманітних методів дослідження.

Базою дослідження стали студенти 3-4 курсів Київського політехнічного інституту ім. Ігоря Сікорського освітньої програми «Міжнародні соціальні проекти та волонтерська діяльність», спеціальності 231 «Соціальна робота» факультету соціології і права. Експериментальне дослідження проводилося протягом 2024 року. Вибірка складала 40 осіб, що є репрезентативною для групи молодих фахівців, які проходять фахову підготовку. Вибірка була цілеспрямованою, що дозволило зібрати необхідні дані для вивчення

професійної готовності студентів у контексті їхньої підготовки до соціального супроводу сімей.

Для проведення дослідження було використано кілька методів, кожен з яких дозволяє отримати різні види інформації щодо готовності студентів до професійної діяльності, а саме:

Анкетування. Цей метод був використаний для виявлення рівня обізнаності та суб'єктивної готовності студентів до здійснення соціального супроводу сімей. Анкета включала питання, що стосуються теоретичних знань, уявлень студентів про соціальний супровід, а також їхніх відчуттів щодо власної підготовленості до практичного застосування цих знань.

Анкета складалась з трьох основних блоків з можливістю кількісного оцінювання:

Блок I. Рівень обізнаності (питання 5–8)

Максимальна кількість балів: 20 (4 питання × 5 балів)

Блок II. Суб'єктивна готовність до здійснення соціального супроводу (питання 9–13)

Максимальна кількість балів: 25 (5 питань × 5 балів)

Блок III. Особистісна мотивація (якісні показники, не підлягають кількісній обробці)

Питання 14–17 аналізуються якісно: за змістом відповідей виділяються провідні ціннісні орієнтації, професійна мотивація, усвідомлення складностей професії та освітні запити.

Інтерпретаційні рівні

1. Рівень обізнаності щодо соціального супроводу сімей (20 балів)

16–20 балів — Високий рівень обізнаності. Студент добре орієнтується в поняттях, етапах, правових основах та документації соціального супроводу.

11–15 балів — Середній рівень обізнаності. Загальні знання сформовані, але потребують поглиблення.

6–10 балів — Низький рівень обізнаності. Обмежене розуміння ключових понять. Потребує значного вдосконалення.

1–5 балів — Критично низький рівень. Відсутнє базове розуміння соціального супроводу.

2. Суб'єктивна готовність до здійснення соціального супроводу (25 балів) 21–25 балів — Висока готовність. Студент демонструє впевненість у власних силах, вміннях і бажанні працювати з сім'ями.

15–20 балів — Середня готовність. Студент частково усвідомлює свою готовність, однак є сумніви або недостатні навички.

10–14 балів — Низька готовність. Наявні труднощі у впевненості або практичних навичках.

1–9 балів — Відсутність готовності. Явна потреба в додатковій підготовці, корекції ставлення до професійної діяльності. Якісна інтерпретація мотиваційного блоку (питання 14–17) Відповіді аналізувалися за такими показниками:

1. Домінування внутрішньої мотивації (покликання, бажання допомагати, інтерес до роботи з людьми) — вказує на стабільність професійного вибору.
2. Наявність усвідомлення труднощів професії — свідчить про реалістичний підхід до професійної діяльності.
3. Орієнтація на розвиток компетентностей — позитивна установка на навчання та самовдосконалення.
4. Запити на додаткові знання — індикатор професійної рефлексії.

Наступною складовою дослідження була бесіда. Бесіда як метод допомогла з'ясувати ціннісні орієнтації студентів, їхні професійні мотивації та установки. Це дозволило оцінити, наскільки студенти усвідомлюють важливість професії соціального працівника та які мотиви сприяють їхньому вибору цієї

професії. Під час бесіди також були виявлені важливі аспекти, які можуть впливати на їхню готовність до роботи в умовах соціального супроводу сімей.

Застосування методу спостереження під час проходження практики передбачав оцінку здатності студентів застосовувати отримані знання в реальних умовах професійної взаємодії. Спостереження дозволило зафіксувати, наскільки ефективно студенти виявляють свої навички та уміння у взаємодії з клієнтами, а також як вони адаптуються до вимог практики.

Включення методу експертного оцінювання дозволило отримати думку професіоналів щодо відповідності уявлень студентів реальним вимогам професії. Це оцінювання дало змогу порівняти суб'єктивні оцінки студентів з реальними вимогами, які ставляться до фахівців у сфері соціального супроводу.

Для оцінки рівня професійної компетентності студентів було застосовано критерії, запропоновані О. Бездуганом, адаптовані до специфіки соціального супроводу сімей. Ці критерії включають:

Когнітивний критерій — оцінка знань, уявлень та теоретичних засад, які студенти повинні освоїти для здійснення соціального супроводу. Він передбачає розуміння основних теоретичних концепцій та моделей, а також здатність використовувати їх у практичній діяльності.

Операційний критерій — оцінка вмій та навичок, необхідних для виконання професійних завдань. Включає здатність застосовувати теоретичні знання на практиці, уміння працювати з клієнтами та ефективно взаємодіяти в різних соціальних ситуаціях.

Мотиваційний критерій — оцінка цінностей, установок та інтересів, що визначають готовність студентів до професійної діяльності. Важливою є мотивація до роботи з сім'ями в складних життєвих ситуаціях, а також усвідомлення значення соціального супроводу для покращення умов життя клієнтів.

Рефлексивний критерій — здатність до аналізу власної діяльності та самокорекції. Включає здатність студентів оцінювати свої дії, враховувати зворотний зв'язок та вносити корективи в свою поведінку для досягнення більшої ефективності в професійній діяльності.

Ці критерії дали змогу комплексно оцінити рівень професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи та з'ясувати, які аспекти їхньої підготовки потребують удосконалення для забезпечення ефективного соціального супроводу сімей.

3.2. Аналіз результатів дослідження рівня сформованості професійної компетентності

На основі результатів анкетування було здійснено аналіз обізнаності та суб'єктивної готовності студентів спеціальності «Соціальна робота» до здійснення соціального супроводу сімей. Відповіді респондентів (N = 40) дозволили виокремити три основні групи за рівнем сформованості знань і уявлень щодо сутності та практичного наповнення професійної діяльності в цьому напрямі.

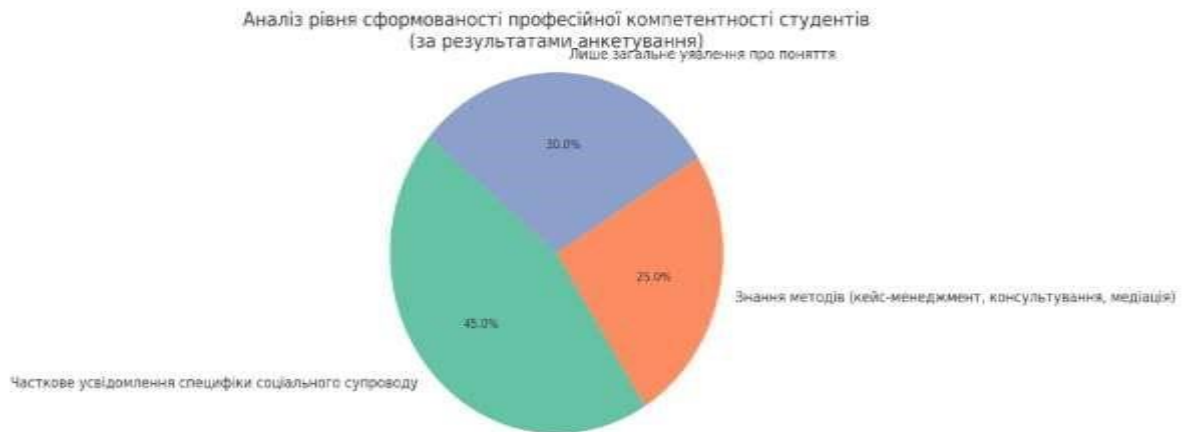
Так, 45 % студентів виявили часткове усвідомлення специфіки соціального супроводу, продемонструвавши знання загальних принципів і окремих аспектів взаємодії з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах. Ця група характеризується середнім рівнем обізнаності та потенціалом до подальшого професійного розвитку.

25 % опитаних змогли чітко назвати основні методи соціального супроводу, зокрема — кейс-менеджмент, соціальне консультування, медіацію та посередництво у міжвідомчій взаємодії. Цей показник свідчить про наявність достатньої теоретичної підготовки та сформовану когнітивну складову професійної компетентності в частини студентів.

Водночас 30 % респондентів мали лише загальне уявлення про поняття «соціальний супровід», що вказує на низький рівень професійної готовності та

необхідність цілеспрямованого посилення навчального компонента з відповідної тематики.

На рис. 1 візуалізовано розподіл студентів за рівнем обізнаності щодо соціального супроводу сімей.

Рис. 1. Розподіл студентів за рівнем сформованості знань про соціальний супровід сімей

Отримані результати свідчать про неоднорідність рівня сформованості професійної компетентності студентів та актуалізують потребу у вдосконаленні освітніх програм, зокрема через інтеграцію практико-орієнтованих компонентів, тренінгових занять і міждисциплінарної підготовки у сфері соціального супроводу.

Під час практики спостерігалася невпевненість студентів у розв'язанні конфліктних ситуацій, складнощі з формуванням індивідуального плану супроводу родини. При цьому позитивною є тенденція до високої мотивації: 78 % респондентів зазначили, що хочуть працювати з сім'ями у СЖО, але потребують додаткової підготовки.

У ході бесід із частиною респондентів ($n = 20$) було з'ясовано ціннісні орієнтації та професійну мотивацію. Аналіз відповідей дозволив виокремити три основні мотиваційні профілі:

Соціально-орієнтована мотивація (55 % студентів), що включає прагнення допомагати людям, підтримувати вразливі категорії, захищати права сімей;

Професійно-кар'єрна мотивація (25 %), орієнтована на стабільність, працевлаштування, професійне зростання;

Аморфна або невизначена мотивація (20 %), в якій простежується низький рівень усвідомлення специфіки професії, випадковий вибір напрямку підготовки.

Студенти, які мали виражену соціальну мотивацію, краще орієнтувалися в особливостях супроводу, демонстрували емпатійність, комунікабельність, здатність до саморефлексії.

Під час проходження виробничої практики спостереження здійснювалося за 15 студентами, які взаємодіяли з клієнтами та соціальними установами. Було зафіксовано такі тенденції:

70 % студентів виявили базові навички налагодження контакту з клієнтом, дотримання етичних норм, здатність до активного слухання;

40 % — демонстрували труднощі з формуванням індивідуального плану супроводу;

60 % — уникали прийняття рішень або покладали відповідальність на кураторів.

Це свідчить про переважно середній рівень сформованості операційного компонента професійної компетентності, що потребує подальшого розвитку через практико-орієнтоване навчання.

Відповідно до експертного оцінювання, найбільш розвиненою є мотиваційна складова компетентності (70 % студентів продемонстрували зацікавленість і готовність навчатися), тоді як рефлексивна (самооцінка професійних дій) виявилася на низькому рівні — лише 22 % студентів змогли критично проаналізувати власні дії під час роботи з клієнтом.

Рівень сформованості компонентів професійної компетентності (за 4бальною шкалою) представлений в таблиці 5.

Таблиця 5.

Критерій	Середній бал (за 5бальною шкалою)	Характеристика
Когнітивний	3,4	Знання сформовані частково, фрагментарно
Операційний	3,1	Навички потребують тренування
Мотиваційний	3,8	Мотивація до професії в більшості присутня
Рефлексивний	2,9	Самоаналіз недостатній, часто — на рівні опису

Загальна експертна оцінка підтверджує дані, отримані у ході застосування інших методами: студенти виявляють бажання працювати в соціальній сфері, однак потребують посилення практичної підготовки, розвитку аналітичного мислення та рефлексивних здібностей.

Отримані дані підтверджують необхідність посилення практикоорієнтованої складової навчання, розвитку критичного мислення, саморефлексії та роботи з емоційним інтелектом майбутніх фахівців.

Комплексний аналіз результатів дослідження вказує на необхідність включення до навчальних програм компонентів, спрямованих на формування практичних умінь, розвитку професійного мислення, інтеграції методів кейснавчання та симуляційних практик у підготовку майбутніх фахівців соціальної роботи.

3.3. Рекомендації щодо вдосконалення підготовки майбутніх фахівців до соціального супроводу сімей

На основі результатів емпіричного дослідження, що засвідчили наявність неоднорідного рівня сформованості професійної компетентності у студентів спеціальності «Соціальна робота», виникла потреба в обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо вдосконалення змісту й організації освітнього процесу в напрямі підготовки до соціального супроводу сімей.

Найбільш вагомими викликами у підготовці студентів виявилися:

- недостатній рівень когнітивної складової (незнання методів супроводу, фрагментарні уявлення про процес);
- слабка вираженість рефлексивного компонента (невміння аналізувати власну діяльність);
- обмежений досвід практичної взаємодії з клієнтами;
- аморфна або недостатньо глибока професійна мотивація у частини респондентів.

Ураховуючи зазначене, пропонуємо програму вдосконалення підготовки фахівців до здійснення соціального супроводу сімей, яка охоплює декілька ключових напрямів.

Складові рекомендацій вдосконалення підготовки майбутніх фахівців до соціального супроводу сімей представлені в таблиці 6.

Таблиця 6.

№	Напрямок удосконалення	Зміст пропозиції	Очікуваний результат
----------	-------------------------------	-------------------------	-----------------------------

1	<i>Освітній контент</i>	Включити до програм дисципліну або модуль	Системне розуміння сутності, принципів та методів супроводу
---	-------------------------	---	---

№	Напрямок удосконалення	Зміст пропозиції	Очікуваний результат
		«Соціальний супровід сімей»	
2	<i>Практико-орієнтована підготовка</i>	Запровадити кейс-методи, тренінги, рольові ігри	Розвиток навичок професійної взаємодії, прийняття рішень у реальних умовах
3	<i>Рефлексивна компетентність</i>	Впровадити регулярні групові супервізії та щоденники професійного зростання	Формування навичок самоаналізу, усвідомлення власних дій та їх наслідків
4	<i>Професійна мотивація та орієнтація</i>	Залучення студентів до зустрічей з практиками, ознайомлення з реальними кейсами	Посилення мотивації до обраної професії, усвідомлення її значущості
5	<i>Міждисциплінарність</i>	Інтеграція знань з права, педагогіки, психології у навчальні кейси	Комплексний підхід до вирішення проблем сімей, підвищення ефективності

6	<i>Цифрова грамотність</i>	Навчання використанню електронних ресурсів, платформ для супроводу	Підвищення професійної мобільності сучасних компетенцій та ІКТ-
7	<i>Оцінювання компетентностей</i>	Запровадити мультикомпонентне оцінювання (тести, спостереження, портфоліо)	Об'єктивне визначення рівня сформованості ключових компетентностей

Запропоновані рекомендації базуються на компетентнісному підході та відповідає сучасним вимогам підготовки фахівців соціальної сфери, передбачають баланс між теоретичною базою, практичним досвідом та особистісною рефлексією.

Особливої уваги заслуговує інтеграція тренінгових занять і кейс-аналізів, які створюють умови для формування операційного компонента компетентності. Наявність супервізійної підтримки сприятиме розвитку рефлексивності, а запровадження мультикомпонентного оцінювання дозволить більш точно діагностувати рівень готовності студентів до професійної діяльності.

Таким чином, реалізація зазначених рекомендацій забезпечить підвищення якості фахової підготовки майбутніх соціальних працівників і дозволить більш ефективно здійснювати соціальний супровід сімей, що опинилися в складних життєвих обставинах.

У результаті аналізу емпіричних даних та узагальнення наукових джерел [1; 3; 5; 6] визначено такі напрями вдосконалення фахової підготовки:

Впровадження спеціалізованого курсу або модуля «Соціальний супровід сімей у складних життєвих обставинах», який охоплюватиме кейс-менеджмент, кризове втручання, медіацію.

Розширення практичної підготовки: залучення студентів до супроводу реальних кейсів під час практики, робота в мультидисциплінарних командах, супервізія фахівців.

Використання інтерактивних методів навчання: симуляції, рольові ігри, розбір реальних ситуацій, інтервізійні групи для розвитку емоційного інтелекту та саморефлексії.

Психологічний супровід професійного становлення студентів: профорієнтаційна діагностика, розвиток стресостійкості, формування етичної позиції.

Формування рефлексивної культури: впровадження щоденників рефлексії під час практики, обговорення помилок у безпечному навчальному середовищі.

Таким чином, формування професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи щодо соціального супроводу сімей має спиратися на поєднання теоретичної, практичної та особистісно-ціннісної складових підготовки.

Висновки до розділу 3

Під час емпіричного дослідження процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи щодо соціального супроводу сімей було зроблено наступні висновки:

Рівень професійної компетентності студентів соціальних спеціальностей на різних етапах їхньої підготовки є неоднорідним. Виявлено значну різницю в рівнях сформованості теоретичних знань та практичних навичок, що свідчить

про необхідність поглибленого інтегрування практичних аспектів соціальної роботи з теоретичною підготовкою.

Виявлені сильні та слабкі сторони у професійній підготовці студентів, серед яких:

Сильними сторонами є знання основних теорій і принципів соціальної роботи, а також знання норм і стандартів професії.

Слабкими сторонами є недостатній рівень практичних навичок, зокрема у сфері кризового втручання, консультування сімей, складання індивідуальних планів супроводу.

Основними факторами, що впливають на рівень професійної компетентності, є:

- наявність практичного досвіду через стажування та роботу з реальними випадками;
- ефективність використання інтерактивних методів навчання в освітньому процесі (рольові ігри, тренінги, практичні кейси);
- рівень психолого-педагогічного супроводу студентів, який сприяє розвитку емоційної стійкості, здатності до саморефлексії та мотивації до професійного зростання.

У результаті дослідження було визначено, що практична підготовка майбутніх соціальних працівників є ключовою умовою для розвитку їхньої професійної компетентності. Студенти, які мали можливість працювати з реальними випадками в межах стажувань або практики, демонструють кращі результати в застосуванні знань на практиці.

Пропозиції щодо вдосконалення підготовки майбутніх фахівців:

- збільшити кількість годин для практичних занять, зокрема для роботи з реальними сім'ями, що перебувають у складних життєвих обставинах;

- інтегрувати міждисциплінарні курси з психології, педагогіки, соціології для кращого розуміння клієнтів та ситуацій;
- впровадити більш активні методи навчання, орієнтовані на вирішення реальних кейсів та створення індивідуальних планів супроводу для різних типів сімей.

Отже, результати емпіричного дослідження підтверджують, що формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників потребує комплексного підходу, який поєднує теоретичні знання з активним застосуванням практичних навичок, розвитком міжособистісних якостей і рефлексивних здібностей.

ВИСНОВКИ

У результаті виконання поставлених у дослідженні завдань було досягнуто основної мети роботи — розкрити особливості формування професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи щодо здійснення соціального супроводу сімей. Зроблено такі узагальнені висновки:

1. Проаналізовано сутність поняття «професійна компетентність» у контексті соціальної роботи, визначити її роль та значення у підготовці майбутніх фахівців із соціальної роботи. Професійна компетентність у сфері соціальної роботи визначається як інтегрована якість особистості, що включає систему знань, умінь, навичок, особистісних і ціннісних орієнтацій, які забезпечують ефективне виконання професійних функцій. У контексті підготовки фахівців до соціального супроводу сімей вона відіграє ключову роль, адже дозволяє забезпечити комплексну допомогу сім'ям у складних життєвих обставинах.

2. Охарактеризовано структуру професійної компетентності

соціального працівника та визначити психолого-педагогічні умови, що сприяють її формуванню у студентів спеціальності «Соціальна робота». Структура професійної компетентності охоплює когнітивний, діяльнісний, мотиваційноціннісний та особистісно-рефлексивний компоненти. Визначено низку психолого-педагогічних умов, що сприяють ефективному її формуванню в студентів спеціальності «Соціальна робота»: поєднання теорії й практики, активні методи навчання (тренінги, кейс-методи, рольові ігри), створення мотиваційного освітнього середовища, організація індивідуальної та групової рефлексії, а також надання професійного психолого-педагогічного супроводу.

3. Розкрито особливості соціального супроводу сімей як одного з ключових напрямів діяльності соціального працівника; проаналізувати форми, методи та необхідні компетенції для ефективного здійснення цієї роботи. Соціальний супровід є одним із пріоритетних напрямів діяльності соціального працівника. Він передбачає системну, комплексну, міжвідомчу підтримку сімей, орієнтовану на подолання складних життєвих ситуацій та відновлення функціонального потенціалу сімейного середовища. Для ефективного здійснення соціального супроводу необхідним є володіння сучасними методами — зокрема кейс-менеджментом, консультуванням, медіацією, фасилітацією та міжвідомчою взаємодією.

4. Здійснено емпіричне дослідження рівня сформованості професійної компетентності у студентів – майбутніх фахівців із соціальної роботи та розроблено й обґрунтовано рекомендації щодо вдосконалення їхньої професійної підготовки до здійснення соціального супроводу сімей. Проведене емпіричне дослідження засвідчило нерівномірність рівня сформованості професійної компетентності у студентів. Зокрема: 45 % респондентів продемонстрували часткове усвідомлення специфіки соціального супроводу, знання загальних принципів та окремих аспектів взаємодії з сім'ями; 25 % студентів чітко назвали основні методи соціального супроводу, що свідчить про

наявність достатнього рівня теоретичної підготовки та сформовану когнітивну складову професійної компетентності; водночас 30% опитаних мали лише загальне уявлення про поняття «соціальний супровід», що вказує на низький рівень готовності до виконання відповідних професійних функцій.

Ці результати обґрунтовують потребу у вдосконаленні професійної підготовки студентів, зокрема через посилення практикоорієнтованого компонента, розширення змісту дисциплін соціально-педагогічного циклу, організацію тренінгів, майстер-класів і залучення до реальних практик соціального супроводу.

У підсумку, ефективне формування професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи щодо здійснення соціального супроводу сімей є складним, поетапним процесом, який потребує цілісного підходу, сучасних освітніх технологій і взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Отримані висновки можуть слугувати основою для подальших досліджень і практичного вдосконалення фахової підготовки соціальних працівників.

Список використаних джерел

5. Бондаренко, І. І. Соціальна робота з сім'ями, що перебувають у складних життєвих обставинах. Київ: Видавництво «Освіта», 2019.
6. Гузь, І. С., & Федорова, Н. П. Професійна компетентність соціальних працівників: теорія і практика. Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2021.
7. Дяків, А. В. Методи соціальної роботи з сім'ями в кризових ситуаціях. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2020.
8. Іванова, Л. О. Аналіз розвитку професійної компетентності майбутніх соціальних працівників. Журнал «Психологія і педагогіка», 2022. 7(3), 45–58.

9. Коваленко, О. М. Теоретичні засади професійної підготовки соціальних працівників. Київ: Академія управління, 2020.
10. Лісова, Л. Б. Сімейна соціальна робота: методи, техніки та підходи. Харків: ХДПУ, 2019.
11. Морозова, О. І. Психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників. Журнал «Педагогіка і психологія», 2021. 3(5), 35–40.
12. Новікова, О. В. Соціальний супровід сімей у складних життєвих обставинах: концептуальні засади та практика. Дніпро: Дніпропетровський університет, 2021.
13. Пономаренко, І. П., & Савченко, С. М. Роль соціального працівника у підтримці сімей із кризовими ситуаціями. Київ: Наукова думка, 2022.
14. Поляков, В. А. Розвиток професійної компетентності соціальних працівників у навчальних закладах. Київ: Інститут соціальних наук, 2020.
15. Сидоренко, Т. І. Соціальна робота та її вплив на соціальну адаптацію сімей. Журнал «Соціальна робота», 2019. 2(4), 29–40.
16. Шевченко, М. П. Інноваційні методи у підготовці соціальних працівників до роботи з сім'ями. Київ: Національний педагогічний університет, 2021.
17. Левченко, О. М. Соціальна робота з родинами: сучасні підходи та проблеми. Харків: Платон, 2020.
18. Шкуратова, Л. В. Основи соціального супроводу сімей в Україні. Одеса: ОНУ, 2021.
19. Кравченко, В. О. Теоретико-методологічні основи соціальної роботи з сім'ями. Львів: Львівський державний університет, 2020.

- 20.Смирнова, Т. І. Методика соціального супроводу сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах. Черкаси: Черкаський національний університет, 2019.
- 21.Клименко, О. В. Сучасні методи соціального супроводу сімей у кризових ситуаціях. Київ: Вища школа, 2020.
- 22.Василенко, М. С. Психологічні особливості соціальної роботи з кризовими сім'ями. Запоріжжя: ЗДУ, 2019.
- 23.Федоренко, В. В. Роль соціальних працівників у реформуванні сімейних відносин. Київ: Гуманітарна Академія, 2021.
- 24.Андрійчук, Н. М. Соціальна робота з родинами в умовах соціальних змін. Харків: ХДУ, 2021.
- 25.Ткаченко, Л. В. Соціальна робота та допомога сім'ям у кризових ситуаціях. Київ: КНУ, 2020.
- 26.Морозова, В. М. Розвиток комунікативних навичок у соціальних працівників. Київ: НУО, 2021.
- 27.Борисова, І. Г. Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з сім'ями. Харків: ХНУ, 2020.
- 28.Савченко, Л. М. Підготовка соціальних працівників до соціального супроводу сімей. Львів: ЛНУ, 2021.
- 29.Іванченко, К. С. Методи психо-соціальної підтримки сімей, що пережили насильство. Київ: Логос, 2020.
- 30.Соловйова, О. Ю. Техніки та інструменти соціальної роботи з сім'ями. Одеса: ОНУ, 2021.
- 31.Яковлева, О. І. Психологія соціального супроводу сімей. Дніпро: ДНУ, 2019.
- 32.Лук'яненко, Т. В. Практика соціальної роботи з кризовими сім'ями в Україні. Київ: Академія, 2022.

- 33.Денисенко, О. І. Формування професійної компетентності у процесі підготовки соціальних працівників. Житомир: ЖДУ, 2021.
- 34.Петренко, Л. М. Соціальне обслуговування та супровід сімей в складних життєвих ситуаціях. Київ: Київський університет, 2020.
- 35.Богданова, О. В. Використання соціальних технологій у роботі з сім'ями. Черкаси: Черкаський університет, 2021.
- 36.Гавриленко, В. О. Сімейна терапія та соціальна робота: теоретичні засади. Львів: ЛНУ, 2019.
- 37.Олійник, О. І. Методи соціальної роботи з родинами в складних обставинах. Харків: ХНУ, 2020.
- 38.Левіт, Л. П. Психологічні аспекти соціального супроводу сімей. Київ: ВД «Літера», 2021.
- 39.Грабар, Л. П. Соціальна робота та її ефективність у підтримці сімей. Черкаси: ЧНУ, 2020.
- 40.Шевченко, М. П. Соціальна робота з кризовими сім'ями: підходи та стратегії. Харків: ХДУ, 2019.
- 41.Іванова, І. В. Підготовка соціальних працівників до роботи з сім'ями в кризових ситуаціях. Київ: ДП «Українська академія», 2021.
- 42.Захарова, С. О. Технології соціальної роботи з родинами, що перебувають у кризі. Одеса: ОДЕУ, 2020.
- 43.Дмитрієв, О. Ю. Аналіз соціальних послуг для сімей в складних життєвих обставинах. Київ: «Освітній простір», 2022.
- 44.Тітова, І. В. Основи соціальної роботи: теорія та практика. Львів: ЛНУ, 2020.
- 45.Кравчук, В. І. Психологічна допомога сім'ям у кризових ситуаціях. Київ: Київський національний університет, 2021.
- 46.Яременко, О. С. Соціальне середовище як фактор впливу на соціальну роботу з сім'ями. Житомир: ЖДУ, 2021.
- 47.Платонов, Ю. І. Сучасні підходи до соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах. Одеса: ОДПУ, 2021

ДОДАТИ

Додаток 1

АНКЕТА

для студентів спеціальності «Соціальна робота» щодо готовності до здійснення соціального супроводу сімей

Інструкція: будь ласка, дайте щирі відповіді на запитання. Анкета є анонімною, результати використовуються виключно для наукових цілей.

I. Загальні відомості Ваш

курс:

3 курс

4 курс Стать:

Жіноча

Чоловіча

Чи мали Ви досвід проходження практики у сфері соціального супроводу сімей?

Так

Ні

Якщо так, вкажіть місце проходження практики:

II. Рівень обізнаності щодо соціального супроводу сімей

Оцініть рівень своєї поінформованості за 5-бальною шкалою (1 — дуже низький, 5 — дуже високий):

Я знаю, що таке соціальний супровід як форма соціальної роботи. 1
2 3 4 5

Я володію знаннями про нормативно-правову базу соціального супроводу. 1 2 3 4 5

Я розумію основні етапи та завдання процесу соціального супроводу сімей. 1 2 3 4 5

Я орієнтуюсь у видах документації, яку веде соціальний працівник під час супроводу. 1 2 3 4 5

III. Суб'єктивна готовність до здійснення соціального супроводу

Оцініть за 5-бальною шкалою (1 — зовсім не згоден, 5 — повністю згоден):

Я готовий(а) здійснювати соціальний супровід сімей на практиці.

1 2 3 4 5

Я вмю встановлювати контакт із сім'ями, які потребують допомоги.

1 2 3 4 5

Я здатний(а) співпрацювати з іншими фахівцями (психологами, педагогами, юристами тощо) у процесі супроводу.

1 2 3 4 5

Я маю достатньо знань та навичок для розробки індивідуального плану супроводу сім'ї.

1 2 3 4 5

Я готовий(а) брати на себе відповідальність за результати соціального супроводу.

1 2 3 4 5